

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼ

1890- 1945

*«Արվեստագետի ուղին երբեք դյուրին չի լինում: Եվ որքան մեծ է արվեստագետը, այնքան ավելի բարդ է այդ ուղին և ողբերգական, քանի որ արվեստագետը, գործ ունենալով բովանդակ աշխարհի հետ, պատասխան է տալիս ամեն ինչի համար,— դա իր պարտքն ու պարտականությունն է իր համոզմունքի ու խղճի առաջ, դա իր ճակատագիրն է, կարեկցանքն ու օգնությունը, իր իմացությունն է և նախազգուշացումը,— ամրապնդված իր կրած հարվածներով, իր ապրած ողբերգության փորձով: Արվեստագետը տվալիս է մեն-մենակ, բայց նրա անհատականության ճակատագիրը համապարփակ է»,- այսպես է ասել ռուս բանաստեղծ Մ. Դուդինը ավստրիացի հոշակավոր գրող և մեծ մարդասեր **Ֆրանց Վերֆելի** մասին:*

Ֆրանց Վերֆելը ծնվել է 1890 թ. սեպտեմբերի 10-ին Պրահայում՝ հրեա ունևոր վաճառականի ընտանիքում: Սովորել է գիմնազիայում, որն ավարտելուց հետո ուսումը շարունակել է Լայպցիգի և Համբուրգի համալսարաններում: 1911 – 1912 թթ. ծառայել է բանակում, բանտարկվել է՝ երկրում տիրող ռազմամոլության դեմ ելույթների համար: Պատերազմի բռնկումից հետո զորակոչվել է բանակ՝ 1915-1917 թթ. կռվելով արևելյան ճակատում: 1938 թ. Ավստրիայի ֆաշիստական օկուպացումից հետո ստիպված է լինում տեղափոխվել Ֆրանսիա, այնուհետև մեկնում է Իսպանիա ու Պարտուգալիա, այնտեղից էլ՝ ԱՄՆ: 1941 թ. դառնում է ԱՄՆ քաղաքացի: Վերֆելը հանկարծամահ է եղել 1945 թվականի օգոստոսի 26-ին՝ ԱՄՆ-ի Բևեռլի Հիլզում:

Գրականության մեջ առաջին քայլերն արել է որպես բանաստեղծ: 1910-ական թթ. հրատարակել է բանաստեղծական մի քանի ժողովածուներ, որոնցում նա՝ որպես մարդկային բարձր հատկանիշների կրող և աշխարհի ու մարդկանց համար սրտացավ գրող, իր բողոքի ձայնն է բարձրացնում ընդդեմ պատերազմի: 1920-1930-ական թթ. հիմնականում գրում է արձակ ստեղծագործություններ՝ վեպեր և վիպակներ, որոնցից առավել հայտնի են՝ «Վերդի» (1924), «Համադասարանցիները» (1928), «Մուսա լեռան քառասուն օրը»

(1933), «Բերնադետի երգը» (1941) և այլն: Լինելով 20-րդ դարի եվրոպական մշակույթի ամենավառ ներկայացուցիչներից մեկը՝ նա առաջինն էր, որ իր ձայնը բարձրացրեց ընդդեմ ֆաշիզմի ու ցեղասպանության:

Նրա մահից տարիներ անց երախտագետ հայերը գրողի աճյունը Կալիֆոռնիայից տեղափոխել են Վիեննա:

Ավստրիայի հայ համայնքի ջանքերով 1998 թվականին Վիեննայի կենտրոնում կանգնեցվել է հայ ժողովրդի մեծագույն բարեկամի հուշարձանը, որի գրանիտե պատվանդանի վրա մակագրված է. «Ի երախտագիտություն հայ ժողովրդի»:

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՕՐԸ

«Հեղինակի վերջաբանը

Այս երկն ուրվագծվեց 1929 թվականի մարտին, երբ հեղինակը մեկնել էր Դամասկոս: Գորգագործարանում աշխատող գաղթական խեղանդամ և սովալլուկ մանուկների անմխիթար վիճակը վճռական իրան հանդիսացավ ամբողջ իրադարձության մեռյալ թագավորությունից դուրս բերելու հայ ժողովրդի անըմբռնելի ճակատագիրը: Գիրքը շարադրվել է 1932 թվականի հուլիսից մինչև 1933 թվականի մարտը: Միջանկյալ շրջանում, նոյեմբերին, հեղինակը ուղևորություն է կատարել դեպի գերմանական զանազան քաղաքները, դասախոսություններ կարդացել: Իբրև զեկուցման նյութ նա ընտրել է առաջին գրքի հինգերորդ գլուխը, որը լիովին խարսխված է էնվեր փաշայի և պատրվելի Յոհաննես Լեփսիուսի զրույցի պատմական հաղորդագրությանը:

Ֆ . Վ .

Բրայթենշթայն, գարուն, 1933»

«Մուսա լեռան քառասուն օրը» վեպն առանձնակի տեղ է գրավում Ֆրանց Վերֆելի ստեղծագործությունների մեջ: Վեպի համար հիմք է ծառայել 1915 թ. Մուսա լեռան շրջակայքի 6 գյուղերի հայության հերոսական պայքարը թուրքական ջարդարարների դեմ: Երբ տեղի թուրքական իշխանությունները փորձեցին ի կատար ածել հայության տարհանման հրամանը, հայ բնակիչները, չինազանդվելով հրամանին, որոշեցին դիմադրություն ցույց տալ՝ բարձրանալով լեռ, որտեղ և կազմակերպեցին ինքնապաշտպանություն՝ 53 օր շարունակ հաջողությամբ հետ մղելով թուրքական կանոնավոր ու անկանոն զորքերի հարձակումները: Վեպը գրելիս Վերֆելը օգտագործել է ականատեսների վկայություններ, լրատվական նյութեր, ուսումնասիրել հայ ժողովրդի պատմությունը, կրոնն ու մշակույթը: Իր վեպի համար նյութ է ընտրելով Մուսա լեռան վրա հայերի հերոսամարտը՝ գրողն աշխարհին ի ցույց դրեց մեր ժողովրդի ազատատենչ ոգին, հերոսական էությունն ու ապրելու անկոտրում կամքը: Ինչպես ասել է ֆրանսիացի մեկ այլ հանրաճանաչ գրող Անատոլ Ֆրանսը. «Այն ժողովուրդը, որը չի ուզում մեռնել, երբեք չի մեռնի»: Արնաքամ եղող Մուսա լեռը քառասուն օր ու գիշեր առանց սննդի ու փամփուշտի ոչ

միայն չի հանձնվում, ոչ միայն հետ է մղում մինչև ատամները զինված ու էնվեր փաշայի հրամանով օրենքից դուրս հայտարարված հայերին ոչնչացնելու համառորոշմամբ հարձակվող մեծաքանակ թուրքերին, այլև հակազրոհի ծրագիր է մշակում, փրկում հազարավոր կյանքեր, իհարկե, նաև ֆրանսիական նավատորմի՝ ժամանակին հասած օգնության շնորհիվ: Ու այդ իր սխրանքով Մուսա լեռը հավերժանում է պատմության մեջ, դառնում ցցուն օրինակ ֆաշիստական Գերմանիայի հարձակումների օրերին նույն իրադրության մեջ հայտնված ժողովուրդների համար: Քաղաքակիրթ ողջ աշխարհի համար մուսալեռցիները ապրելն ընտրած հայի ոգու, ուժի և համառ ու հաստատուն կամքի խորհրդանիշն են:

Այս վեպով հեղինակը հստակ ու համոզիչ խոսում է այն մասին, որ ֆաշիստական բոլոր պարագլուխները 20-րդ դարի սկզբում շատ լավ «ուսուցիչներ» են ունեցել, ու նաև հուշում քաղաքակիրթ մարդկությանը, որ այդ «ուսուցիչների» «ընդունակ» աշակերտները շատ ավելի հեռու տանող քայլերով կանցնեն իրենց ոճրագործությունների ճանապարհը՝ խղճի խայթ անգամ չզգալով իրենց կատարածի համար: Հիշենք Հիտլերի խոսքը հրեաների ոչնչացման օրերին. «*Ի վերջո, ո՞վ է հիմա հիշում հայերի բնաջնջումը*»:

«Ֆրանց Վերֆելը գիտեր, որ դահիճը, ամեն ինչից բացի, գարշելի և վրանգավոր է ևս մի հատկությամբ՝ մի անգամ առնելով մարդկային արյան համը, նա այլևս չի կարող ապրել առանց դրա» (Մ. Դուդին): Գիրքը զգոնության կոչ է, Ցեղասպանության հուշարձան ու նաև դասագիրք բոլոր այն ժողովուրդների համար, որոնք ազատագրման, մարդկության դահիճներին դիմակայելու և նրանց արյունոտ երեսը աշխարհին ցուցադրելու ուղին են ընտրել:

Վեպը շատ բարձր է գնահատվել ընթերցողների կողմից. 1934-1935թվականներին այն թարգմանվել է աշխարհի ավելի քան 36 լեզուներով: Գրքի տարածումն ու պահանջարկն այնքան մեծ են եղել, որ 1965թ. Ավստրիայում նրա տպագրությունը գերազանցել է մեկ միլիոնի շեմը: Վեպի հայերեն թարգմանության հեղինակը բանաստեղծ Պարույր Միքայելյանն է: Լույս է տեսել 1964 թվականին Երևանում: Վեպն այնուհետև ունեցել է հայերեն ևս երեք հրատարակություն (1987, 1990 և 2015 թթ.): Վեպի թեմային անդրադարձել են նաև այլ արվեստագետներ: Չեխ երգահան Յո. Մատեյը գրել է համանուն օպերայի երաժշտությունը: Վեպի հիման վրա նաև գեղարվեստական ֆիլմ է ստեղծվել, աշխարհի տարբեր թատրոնների բեմերում պարբերաբար ներկայացվել և ներկայացվում է «Մուսա լեռան քառասուն օրը»:

Վեպից հատվածներ մտորումների համար

- «Մարդ կարծես իր սեփական կյանքի մի բեկորն է այնտեղ թողնում: Ամեն մարդու համար էլ դժվարին հարց է հարազատ քաղաքը մի ուրիշ քաղաքով, հայրենի երկիրը մի ուրիշ երկրով փոխարինելը: Նույնիսկ սովորական ոճրագործը դժվարությամբ է հեռանում գերության զնդանից: Հապա որքան ծանր է լինել իրավազուրկ, քան ոճրագործը, որը դեռևս օգտվում է օրենքի հովանավորությունից: Տարագրվել օրեր շարունակ, հեռանալ բնակարանից, աշխատանքից, այն ամենից, ինչ ստեղծել ես երկարամյա ջանասիրությամբ: Դառնալ ատելության առարկա: Անզեն նետվել ասիական ճանապարհների վրա, հազարավոր մղոններ անցնել փոշու, քարերի, ճահճուտների միջով: Գիտակցել, որ այլևս մարդավայել անկողին չես մտնի, երբեք մարդավայել սեղան չես նստի: Բայց սա դեռ չարյաց փոքրագույնն է: Ազատազուրկ լինել, ինչպես դատապարտյալ, լինել օրենքից դուրս հայտարարված, որին ամեն մարդ կարող է անպատիժ սպանել: Լինել չորս կողմից շրջապատված, դանդաղ քարշ եկող թշվառների նախրի մեջ, համակենտրոնացման շրջիկ ճամբարում, որտեղ առանց թույլտվության ոչ ոք իրավունք չունի կատարելու նույնիսկ իր բնական պահանջները»:
- «Հայ գեղջուկներն ու արհեստավորներն այսպիսի սովորույթ ունեն: Ապրուստի համար պանդխտելուց հետո օտար երկրներից, անգամ Ամերիկայից, վերադառնում են իրենց հարազատ օջախը»:
- «Այժմ անցած-գնացած կյանքն այնպիսի գերբնական հուզմունք է պատճառում, որ նա գրեթե ֆիզիկական ցավ է զգում: Կարծես ունեցել է իր ծննդյանը նախորդող մի այլ գոյություն, և այժմ դրա հետ կապված հուշերը անցանկալի սարսուռով ծվատում են հոգին»:
- «Դավաճանության համար այդ կեղծավոր լրտեսներն այնքան վարձ էին ստանում, որ չէր ծածկում նույնիսկ օրվա ծախսերը»:
- «Խոշոր մորեխները՝ հոների ցեղը հիշեցնող չոր ու ցամաք, կույ լեկած տերևներից ոչնչով չտարբերվող այդ միջատները, արգելքներ հաղթահարելիս այնպիսի ուստյուններ էին կատարում, որ կարծես դրանք իրար ձուլված ձիեր ու ձիավորներ էին: Վրա էին տալիս առանձին խուռն երամներով, հարյուրավոր մղոնների վրա ծածկում սանջակի դաշտերը: Ոչ մի թիզ հող աչքաթող չէին անում: Որոշակի կարգով և ուղղությամբ գրոհելն ստիպում էր կարծել, թե դրանց մոլեգնության խթանը ոչ թե կույր բնագոյն է, այլ մորեխային ամբողջ

ցեղին տրված առաջադրանքը: Կարելի էր կարծել, թե գոյություն ունի պլան, ղեկավարություն, կոլեկտիվ մտահղացում: Սոսկալի էր տեսարանը, երբ երամներից մեկնումեկն իջնում էր այս կամ այն այգու հինավուրց ծառերի՝ ծփիների, նոճիների, կարմրածառերի, նույնիսկ կարծրատերև թզենիների վրա: Մի քանի վայրկյան չանցած՝ ծառերը մաքրազարդվում էին, հղկվում, ինչպես կահույքի վերնաշերտը: Թվում էր, թե դրանք դեն են նետել իրենց տերևները, հագել մուգ գույնի մահուդե անջրթափանց վերարկուներ: Նայողի աչքի առաջ մի ակնթարթում, կարծես անտեսանելի բոցից, ոչնչացվում էր այն ամենը, ինչ կանաչ էր: Նույնիսկ ծառաբներն էին մերկանում: Թվում էր, թե գերանների վրա վիթխարի փաթաթաններ են կապված: Երբեք չէր կարելի կարծել, թե այդ միասնությունը բաղկացած է առանձին անհատներից: Եթե մարդ դրանցից մեկնումեկին առանձնացներ երամից, ապա նրան կապշեցնեին այդ միջատի տեղափոխման և սնվելու զարմանալի հարմարանքները, որոնց մեջ այդ հողեղեն արարածների ամբողջ կյանքը դրսևորված էր միաձույլ կերպով: Բայց առանձին մորեխը մարդու ձեռքի մեջ նույնքան երկչուտ էր, նույնքան ողորմելի, որքան ամեն մի սովորական միջատ, և փորձում էր փախչել: Մինչդեռ երամին միանալով, իրեն իսկույն գտնում էր, շարունակում իր անհագուրդ գործունեությունը, կարծես մեծ նպատակի էր ծառայում»:

- «Քանի դեռ մարդը կենդանի է, երկրային կյանքը պակաս կարևոր չէ, քան հանդերձյալը»:
- «Գաբրիելը զինվորներին դիմեց մի քանի խոսքով: Ոչ ոք չի կարող փրկության մասին մտածել, մինչև բոլոր կանայք ու երեխաները նավ չբարձրանան: Այս համբերատարությամբ իրենք ֆրանսիացիների մոտ կապացուցեն հայ ազգի արժանապատվությունը: Պապենական հողից իրենք պետք է հեռանան իբրև անպարտելի ռազմիկներ՝ զենքը ձեռքներին, կարգ ու կանոնով: Ոչ մի դեպքում Դամլաջըրի վրա չեն թողնի այն հատվածները, որոնց համար ժողովուրդը երախտապարտ է իր որդուն: Չէ՞ որ թուրքերը հենց այսօր երեկոյան դրանք կտանեն: Ինքը՝ Բագրատյանը, ցանկանում է անել ավելին, հաղթության այդ մեծ և կարևոր ավարը կհանձնի ֆրանսիացիներին»:
- «Սարգիս Կիլիկյանը, մյուս ստահակներն ու նրանց ազդեցության տակ ընկած մի քանի այլ զինվորներ ձանձրացել էին Դամլաջըրից: Ուզում էին վաղը, մութն ընկնելուն պես, ծլկել: Ամոթալի դավաճանություն սեփական ժողովրդի հանդեպ: Այդ բանը գուցե փոքր-ինչ գիտակցում էր միայն Կիլիկյանը: Մյուսները ամիսներ շարունակ գայլային կյանք վարելուց հետո զրկվել էին բոլոր

վսեմ գաղափարներից, որոնք խղճի խայթին սնունդ տվող միակ աղբյուրն են»:

- «Այս տղան, որ երբեք չի եղել իր նախնիների հայրենիքում, խորապես կապված է պապենական հողի հետ: Այն, ինչ ապրում է Գաբրիելի մեջ, ինչով Բագրատյանների տոհմը կապված է Մուսա լեռան հետ, Փարիզում ծնված Ստեփանը ժառանգել է արյան հետ, առանց սեփական զգացմունքի փորձառության»:

Վեպի տարբեր հերոսների մտքերից

- «Ի դեպ, նա էլ իր սրտում Թուրքիայի դեմ նույնքան քիչ ոխ ուներ, որքան և զեյթունցի մյուս հայերը: Դա ազգի ճակատագիրն էր: Մարդ չի կարող թշնամանալ այն հողի հետ, որտեղ ապրում է, այն օդի հետ, որ շնչում է: Ազատագրման մանկական երազանքներ չէր փայփայում, քանի որ սուլթանական և ցարական կայսրությունների միջև ընտրություն կատարելը որքան դժվար էր, նույնքան էլ ավելորդ»:
- «Ես էի, որ յոթ համայնքին տվի Մուսա լեռը բարձրանալու գաղափարը: Ե՛ս կազմակերպեցի ամբողջ դիմադրությունը: Ես եմ ղեկավարել ձեր զինվորականների դեմ մղված ճակատամարտերը, որոնց շնորհիվ այսօր դեռևս այստեղ ենք: Ե՛ս եմ պատասխանատուն և ե՛ս եմ մեղավորը, եթե մի քանի օր հետո ձերոնք տանջամահ անեն այս գաղթակայանի ամբողջ ժողովրդին, անգամ հիվանդներին ու ծծկեր երեխաներին: Աղա՛, ի՞նչ ես կարծում, կարո՞ղ եմ թողնել ու փախչել»:
- «Սպան համոզվեց, թե կործանումը որքան ավելի է ազդում մարդկանց հոգևոր ուժերի վրա, քան սպանությունը՝ մարմինների վրա»:
- «Մի՞թե վերջ չունեն հայկական ճակատագրի միջով անցնող այս ճանապարհը: Գավազանին հենված՝ քայլում էր աղան, ավելի ու ավելի ձերանալով, ավելի ու ավելի կռանալով: Նայում էր հողին, որը ծնել և հանդուրժում էր այդ ամենը: Փափուկ մաշիկների մեջ ամփոփված և քայլելու անվարժ մանր ոտքերով ձերունին եռանդով դոփում էր հողը: Սպիտակափառ մորուքը կրծքին

ամուր սեղմած՝ փախստականի նման շտապում էր՝ չխնայելով իր վերջին ուժերը: Այլևս չէր կարողանում լսել աղերսական ծայները, թախանձանքը»:

- «Կիլիկյա՛ն, դու ինձ հասկանում ես, ինչպես ինքս եմ քեզ հասկանում: Քեզ նման ես էլ չեմ հավատում, թե աստված գոյություն ունի: Ինչպե՛ս կարող է իրողություն լինել այդպիսի մի հիմարություն: Աշխարհը կեղտի մի գունդ է, որ պտտվում է իր շուրջը: Բացարձակ քիմիա և աստղագիտություն, ուրիշ ոչինչ: Ե՛կ, քեզ ցույց կտամ դեղագործի աստղագիտական գրքերից մեկը: Ամեն ինչ կտեսնես նկարների վրա: Ոչ մի բան, սուկ բնություն: Եթե աշխարհը մեկնումեկը ստեղծել է, ապա այդ ստեղծողը սատանան է: Աշխարհը խոզ է, կեղտոտ խոզ: Բայց նա չի կարող մեզնից խլել վերջին բանը: Դուլ ինձ հասկանո՞ւմ ես, Կիլիկյա՛ն: Կարող ես թքել աշխարհի դեմքին, կարող ես անպատվել, կարող ես նրա ձեռքը հանձնել առավել զորավորներին, իսկ ինքդ հեռանալ: Տեսնո՞ւմ ես: Եվ սա իմ գաղափարն է: Ես՝ փոքրամարմին Հրանտ Ոսկանյանս, կարող եմ շշպոել, պատմել, կատաղեցնել թե՛ բնությունը, թե՛ սատանային և թե՛ տեր աստծուն»:
- «Ձեր կարողանում հասկանալ, թե իր ներսում այդ ի՞նչ մոլորյալ մարդ է սպանվել: Արդեն ցանկություն էր զգում մնալ իր ժողովրդի հետ: Կամակորությունը նրան այլևս չէր ստիպում երկրորդ անգամ գործել հարազատ ժողովրդից բաժանվելու մեծ մեղքը: Արյուն էր թափվել: Եվ այդ թափված արյունը աստվածային ողորմածություն էր, որը նրան ետ պահեց ծանր փորձությունից»:
- «- Հրամանատար, - սկսեց նա, - մեր օրերում հերոսական զործեր են կատարվում աշխարհի բոլոր երկրներում և բոլոր ծովերի վրա: Սակայն դրանք իրար դեմ կանգնած քաջավարժ զինվորներ են: Այստեղ՝ Մուսա լեռան բարձունքներում, այլ է դրությունը: Ձեր տրամադրության տակ դուք չունեք նման քաջավարժ զինվորներ: Ձեր ռազմիկները պարզ ու խաղաղ շինականներ են, արհեստավորներ: Այնուհանդերձ, Ձեր գլխավորությամբ վատ զինված գեղջուկների այս բազմությունը ոչ միայն ջախջախել է հազարապատիկ զորեղ թշնամուն, այլև կենաց անհավասար պայքարում հաղթականորեն վավերացրել է իր մարդկային արժանիքը: Այդ սխրագործությունը չի մոռացվի: Դա հնարավոր է եղել միայն աստծո օգնությամբ: Աստված ձեզ զորավիգ է եղել, քանի որ դուք պայքարել եք ոչ միայն ձեր անձի համար, այլև հանուն սրբազան խաչի: Դուք ցուցաբերել եք գերագույն հերոսություն, քրիստոնեական

հերոսություն, պաշտպանել մի բան, որ ավելի վսեմ է, քան սեփական օջախը: Ես ֆրանսիացի ազգի կողմից ձեզ շնորհակալություն եմ հայտնում և հպարտ եմ, որ կարող եմ ձեզ օգնել: Ուրախ եմ, որ բոլորիդ կարող եմ ապահովություն խոստանալ»:

- «Ով իր հորն է տեսնում, նա տեսնում է աստծուն: Չէ որ հայրը նախնիների այն հարատև շղթայի վերջին օղակն է, որով մարդն առնչվում է Ադամի, դրանով իսկ՝ արարչագործության ծագման հետ: Բայց և որդուն տեսնողն էլ աստծուն է տեսնում: Չէ որ որդին ամենամերձավոր օղակն է, որը մարդուն կապում է վերջին դատարանի, ամենայն ինչի վախճանի և փրկության հետ»:
- «Քառասուն օրում ի հայտ եկած իսկական Գաբրիելը պետք է իսկապես փրկվի»:
- «Ինքը հաղորդակից եղավ իր արյան ճակատագրին: Ղեկավարեց հարազատ ժողովրդի պայքարը: բայց արդյոք նոր Գաբրիելն ավելին չէ, քան արյունը: Նոր Գաբրիելն ավելին չէ, քան մի հայր»:
- «Որոշ ժամանակից հետո ես ժայռի պես աներեր այն զգացումն ունեի, թե աստված ինձ հետ ինչ - որ մտահղացում է կապել...»:
- «Հատուկություն: Դա նույնպես աշխարհի խելոքների հնարած սնամեջ բառերից մեկն է: Աշխարհում հաշտություն չկա: Այստեղ մենք ապրում ենք անկման և սեփական իրավունքների վավերացման պայմաններում»:
- «Մարդկային շատ ցավալի թերություն է, երբ մեկն ամենից քիչ գիտե այն, ինչ պետք է իմանա իր ամբողջ էությանմբ. չի ճանաչում իր թշնամուն»:
- «Մենք՝ հայերս, ունենք ճակատագրական մի թերություն: Դա փոքրոգությունն է, որը մեզ հաճախ տանում է դեպի ինքնանվաստացում: Մոռանում ենք, որ եղել ենք աշխարհի ամենահին և ամենաքաղաքակիրթ ժողովուրդներից մեկը... Մենք փառահեղ պետություն ենք ունեցել, մայրաքաղաք Անի, որն իր հազար եկեղեցիներով համարվել է աշխարհի հրաշալիքներից մեկը: Հայ ազգի արքաներն են կառավարել Բյուզանդիան: Այն ժամանակ, երբ Ֆրանսիան դեռևս նիրհում էր ծայրահեղ բարբարոսության գրկում, մենք դասական գրականություն ունեինք: Ես ինքս էլ նմուշներ ունեմ այնպիսի զորավոր հեղինակների գործերից, ինչպիսիք են Փարպեցին և Խորենացին: Բայց այսօր էլ հարկ չկա ամաչելու: Նույնիսկ այստեղ՝ այս խուլ գյուղում, որտեղ անգամ կարգին փողոց չկա, ժամանակի ընթացքում ստեղծվել է պատկառելի մի գրադարան»:

- «Ամենաչարամիտ վարդապետությունն այն է, երբ սեփական մեղքը որոնում են հարևանի մեջ»:
- «Գրեթե բոլոր հայերի աչքերը խոշոր են, հազարամյա տառապանքից լայնացած»:
- «Երբ մի կենդանի արարած այլևս չի հավատում, որ կարող է իրեն պաշտպանել, կործանվում է: Այդպես է եղել բնության և պատմության մեջ»:
- «Երկյուղը ամենահաստատ միջոցն է, որով կարելի է թշնամուն մղել մարդասպանության»:
- «Այս աշխարհում սպասելիքը միշտ անսպասելիորեն է հայտնվում...»:

ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. Կարդա՛ Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա լեռան 40 օրը» վեպը:
2. Մտորի՛ր վեպից բերված հատվածների շուրջ, ներկայացրո՛ւ, թե ինչ եզրահանգում կատարեցիր:
3. Գտի՛ր, թե վերոնշյալ մտքերը որ հերոսներինն են, ընտրի՛ր մտքերից քեզ դուր եկածները, հիմնավորի՛ր ընտրությունդ:
4. Դիտի՛ր «Մուսա լեռան 40 օրը» ներկայացումը:
5. Դիտի՛ր «Մուսա լեռան 40 օրը» ֆիլմը:
6. Զուգահեռնե՛ր անցկացրու բեմադրության, ֆիլմի և վեպի միջև, ցո՛յց տուր նմանություններն ու տարբերությունները: Ի՞նչն է նախընտրելի քեզ համար՝ գի՛րքը, ֆիլ՛մը, թե՞ բեմականացումը:

7. Համագործակցելով պատմության ուսուցչի հետ՝ ուսումնասիրի՛ր Մուսա լեռան հերոսամարտին վերաբերող աղբյուրներ, պատրաստի՛ր սահիկաշար, ներկայացի՛ր զեկուցումով:
8. Ներկայացրո՛ւ վեպի ստեղծման նախադրյալները, պատմական հիմքերը՝ օգտվելով նաև հեղինակային հուշումից:
9. Համառոտ վերաշարադրի՛ր վեպի բովանդակությունը: Պատմի՛ր, թե ինչպես են զարգանում ու ծավալվում գործողությունները:
10. Կազմի՛ր դիպաշարի քարտեզ, ցո՛ւյց տուր դիպաշարի բաղադրիչները:
11. Վերլուծի՛ր վեպի կերպարները, տարանջատի՛ր ու բնութագրի՛ր հայրենասեր ու դավաճան հերոսներին:
12. Վերլուծի՛ր կանանց կերպարները, Վենի տրամագրով ցո՛ւյց տուր հայ և օտարազգի կանանց նմանություններն ու տարբերությունները: Հիշի՛ր, թե հայ գրականություն ընթերցելիս որ ստեղծագործություններում ես հանդիպել օտարազգի կանանց կերպարների, ինչ հետևություններ ես արել:
13. Մեկնաբանի՛ր օտար ավերում ապրող անհատի ճակատագրի և հեռվում թողած հայրենիքի կապը: Վեպի ո՞ր կերպարն է դրա վառ մարմնավորումը:
14. *«Քսաներեք տարի Եվրոպայում, Փարիզում: Լիակատար ծուլման քսաներեք տարի: Դրանք ազդեցին կրկնակի և եռակի ուժով»:*
Կարծիք հայտնի, թե ինչ ծուլման մասին է մտածում Բագրատյանը: Այս թեման քեզ ո՞ր գրողի ո՞ր ստեղծագործությունն է հուշում և ինչո՞ւ:
15. Բացատրի՛ր գլխավոր հերոսի մասին հետևյալ միտքը. *«Նա որոշ չափով հայ էր միայն ակադեմիական իմաստով»:*
16. Ներկայացրո՛ւ վեպի գաղափարը:
17. Համացանցից գտի՛ր, թե ով է գլխավոր հերոս Գաբրիել Բագրատյանի նախատիպը:
18. Բնութագրի՛ր Տեր-Հայկազունին՝ խոսելով մուսալեռցիների կյանքում նրա դերի մասին:
19. Քո դիրքորոշո՞ւմը ներկայացրու հերոսամարտի վերջում Բագրատյանի արարքի վերաբերյալ:
20. Գնահատի՛ր թարգմանության որակը քերականական այսօրվա նորմերի տեսանկյունից:
21. Ի՞նչ գիտես Հայկական հարցի մասին: Համագործակցի՛ր պատմության ուսուցչի հետ, զեկուցո՞ւմ պատրաստիր, ներկայացրո՛ւ դասընկերներին: Աշխատանքը կարող եք նաև խմբով կատարել:
22. Համացանցից տեղեկություններ գտիր Յոհաննես Լեփսիուսի մասին, ներկայացի՛ր զեկուցումով: